দক্ষ-য[illegible]

শ্ৰীবেণুধৰ ৰাজখোৱা, বি-এ,
দ্বাৰা ৰচিত।
মঙ্গলদৈ।

প্ৰথম তাঙ্গৰণ।

কলিকাতা,

৬নং কলেজ-স্কোয়াৰ, সাম্য-যন্ত্ৰত,
সেখ আবদুল লতিফ দ্বাৰা মুদ্ৰিত ও
প্ৰকাশিত।

১৯০৮।

বেচ আধলি মাথোন।

দক্ষ-যজ্ঞ।

শ্ৰীবেণুধৰ ৰাজখোৱা, বি-এ,
দ্বাৰা ৰচিত।
মঙ্গলদৈ।

(HE... COLLECTION)
I ...

প্ৰথম তাঙ্গৰণ।

GOVERNMENT OF ASSAM
Call No ....
DISTRICT LIBRARY.

কলিকাতা,
৬নং কলেজ-স্কোয়াৰ, সাম্য-যন্ত্ৰত,
সেখ আবতুল লতিফ দ্বাৰা মুদ্ৰিত ও
প্ৰকাশিত।

PLEASE HANDLE THE BOOK CAREFULLY.

দক্ষ-যজ্ঞ।

প্ৰথম অঙ্ক।

প্ৰথম দৰ্শন। দক্ষ ৰাজাৰ সভা।

(দক্ষ, মন্ত্ৰী, সভাসদ্‌বৰ্গ উপবিষ্ট)।

দক্ষ।—এটি গুৰুতৰ বিষয়ে আজি মই তোমালোকেৰে সৈতে পৰামৰ্শ কৰিব খোজোঁ। তোমালোকে সদ্‌পৰামৰ্শ দি মোৰ বুকুৰ শেল উভালিব লাগে।

মন্ত্ৰী।—মহাৰাজ, আপোনাৰ ইঙ্গিততে অনেক অনেক মহৎ ব্যাপাৰ সংঘটিত হব লাগিছে। কি এনে বিষয় আছে, যাক আপুনি হেন মহাপুৰুষে কৰিব নোৱাৰে। আমি ইমান বিলাক আপোনাৰ আজ্ঞানুবৰ্ত্তী থাকোঁতে আপোনাৰ মনত কিহৰ দুখ হব পাৰে। হে প্ৰজাপতি, আপোনাৰ কথা শুনি দৰাচলে মই বৰ আচৰিত মানিছোঁ। আপোনাৰ কি কৰ লগীয়া আছে, শীঘ্ৰে

কওক। আমি প্ৰাণটাকি আপোনাৰ আদেশ প্ৰতিপালনৰ চেষ্টা কৰিম।

দক্ষ।—ত্ৰিদশ দেৱতাৰ কল্যাণাকাঙ্খী মহাযজ্ঞত মই উপস্থিত হোৱা মাত্ৰে সভাস্থলীৰ সকলোৱে উঠি মোক সম্ভ্ৰম কৰিলে, কিন্তু শিৱই আন কি আসন পাৰত্যাগ নকৰিলে। ইয়াতকৈ আৰু দুখৰ বিষয় কি হব পাৰে?

মন্ত্ৰী।—ৰাজন, যদি সেয়ে হয় তেনেহলে বেজাৰ কৰিবৰ নিমিত্তে আপোনাৰ সম্পূৰ্ণ অধিকাৰ আছে। আপুনি সকলো প্ৰকাৰেই শিৱতকৈ শ্ৰেষ্ঠ। আপোনাৰ প্ৰতি শিৱৰ এনে দুৰ্ব্যৱহাৰ কস্মিন্ কালেও উপেক্ষণীয় নহয়।

দক্ষ।—কোৱা মন্ত্ৰী, তেনেহলে এতিয়া আমাৰ কি উপায় আছে। প্ৰতিহিংসা জুইয়ে মোক পুৰি দেই মাৰিব লাগিছে। হে মতিমান্, অপমানতকৈ মৃত্যু শতগুণে শ্ৰেয়ঃ

মন্ত্ৰী।—সভাসদ্ সকল, তোমালোকে কোৱাছোন, কি উপায় অৱলম্বন কৰিলে মহাৰাজাৰ অপমানৰ প্ৰকৃত প্ৰতিশোধ লোৱা হব।

১ম সভাসদ্।—শিৱক অনাচাৰা বুলি ত্ৰিভুবনে জানে। তেওঁ বাহিৰত সাধু বোলাই ফুৰে, কিন্তু ভিতৰি জঘন্য কাৰ্য্য কৰিবলৈও কুণ্ঠিত নহয়। তেওঁ অমাবস্যা ৰাতি থেৰেচ ভূত পিশাচ বিলাকেৰে সৈতে নাঙঠ হৈ শ্মশানশালিত অতি বীভৎস নৃত্য কৰে। মহাৰাজ, কোনো গুৰুতৰ বিষয়ৰ ফাঁকতি কৰি, আপুনি আৰু মহাৰাণী যদি হঠাৎ কোনোৱে গম নোপোৱাকৈ সেই ঠাইত উপস্থিত হয় গৈ আৰু সেই মুহূৰ্ত্ততে পূৰ্ণকলাবিশিষ্ট হৈ চন্দ্ৰ দেৱতাক আকাশত

আবিৰ্ভূত হবলৈ আজ্ঞা দিয়ে, তেনেহলে ভাবি চাওক অপমানত শিৱ মৰণান্তিক নহবনে।

২য় সভাসদ্।—হে ৰাজশ্ৰেষ্ঠ, বিষ্ণু আপোনাৰ পৰম সুহৃদ্। ব্ৰহ্মা, বিষ্ণু, শিৱ তিনিওকো এ দিন কোনো কাৰ্য্যোপলক্ষে নিমন্ত্ৰণ কৰক। বিষ্ণুৰ বাহন গৰুড়-পক্ষীক দেখা মাত্ৰে শিৱৰ কঁকালৰ টঙ্গালি সৰ্পৰাজ ঊৰ্দ্ধশ্বাসে পলায়ন কৰিব। তেতিয়া বাঘ ছালৰ কৌপীন খহি পৰিব। বাঘছাল দেখা মাত্ৰে তেওঁৰ বলদটিয়ে ভিৰাই ধৰি লৰ মাৰিব। তেতিয়া তেওঁ উলঙ্গঠ হৈ চাচ কৰে মাটিত পৰিব। মহাৰাজ, শিৱই এনে অপমান ক'ত থব।

৩য় সভাসদ্।—হে প্ৰজাপতি, শিব জিতেন্দ্ৰীয় বুলি প্ৰখ্যাত। আপুনি বহুমায়ী বিষ্ণুক অনুৰোধ কৰক, তেওঁ যেন অনুপম জগদ্ভাসন মোহিনীৰূপ ধাৰণ কৰি যোগীবৰ শিৱক মদন বিহ্বল কৰে। তেতিয়া তেওঁ নিতান্ত বহুবিধ কাম চেষ্টা প্ৰকাশ কৰিব। তেনেতে বিষ্ণু অন্তৰ্হিত হৈ তেওঁৰ চৈতন্য উৎপাদন কৰিব। তেতিয়া শিৱৰ যি অপমান বোধ হব, মহাৰাজ, তাৰ তুলনা নহব।

মন্ত্ৰী।—হে ৰাজন, মোৰ মনেৰে এই বিলাক এটিও প্ৰতিহিংসাৰ প্ৰকৃষ্ট উপায় নহয়। শিৱই শ্মশানত নাচি ফুৰে, সঁচা কথা, কিন্তু তেওঁ চুৰ কৰি এই কাৰ্য্য নকৰে—শ্মশানশলিলৈ আন কোনো লোকৰ যাবৰ বাধা নাই—আন কোনো লোকে সেই নাচ দেখিলে কেতিয়াও তেওঁ তাত অপমান বোধ নকৰে। আৰু শিৱৰ গাৰ ভস্ম-ধূলি পৰি তেওঁৰ সাপৰ চকুত নিশ্চয় দোষ ঘটিছে—গৰুৰ-পক্ষী দেখি সি কেতিয়াও নপলায়। তৃতীয়

উপায়টিৰ বিষয়ে কবলগীয়া কথা মোৰ এয়ে আছে, যে দেৱাগ্ৰগণ্য ভগবান্ বিষ্ণুৱে স্বয়ং মোহিনীৰূপ ধৰি তেওঁক বিমুগ্ধ কৰিব, তাত আৰু তেওঁৰ অপমান কি ?

ইন্দ্ৰ ।—মন্ত্ৰী, কোৱাঁচোন, তোমাৰ মনেৰে বিশিষ্ট উপায় কি ?

মন্ত্ৰী ।—হে দেৱপতি, কোনো উৎসবোপলক্ষে এটি নৃত্য-ক্ৰিয়াৰ অনুষ্ঠান কৰক । তালৈকে সকলো দেৱতাক নিমন্ত্ৰণ কৰক । অপ্সৰী-বিলাকে দিব্য বেশ-ভূষাৰে নাচ কৰিব । আনন্দ-মণ্ডপ মনোহৰ লতা-পুষ্পেৰে সুসজ্জিত হব স্বয়ং ৰতি আৰু মদন উপস্থিত থাকি কামভাৱ সঞ্চালন কৰিব ; মৃদু বায়ু বলি থাকিব । আকাশত পূৰ্ণচন্দ্ৰৰ প্ৰকাশ হব । শিৱক অতিশয় সমাদৰ কৰিব লাগে । তেওঁ বহিবৰ নিমিত্তে সাগৰ ফেনৰ নিচিনা কোমল আসন দিব লাগে । তুলিনে ভুজনা পৰি থিয় হৈ চন্দনৰ বিচনীৰে বিচি থাকিব । গন্ধৰ্ব্বৰ সুললিত বাদ্যধ্বনি কৰ্ণকুহৰ ভেদ কৰি মৰ্ম্মস্থান অধিকাৰ কৰিব । নাচোনৰ উশাহত অপ্সৰীৰ পিন্ধা কাপোৰ উৰিবলৈ ধৰি অঙ্গ-লাৱণ্য বিজুলী চমকৰ দৰে গোটেই ঠাই পোহৰ কৰিব । এনে অৱস্থাত মহাযোগী শঙ্কৰৰো ধৈৰ্য্যচ্যুতি ঘটিব—তাত কোনো সন্দেহ নাই । সেই সময়ত কাম চেষ্টা প্ৰকাশ কৰিলে, তেওঁ দেৱ সমাজৰ অতীৱ হাস্যাস্পদ হব । তেতিয়া তেওঁৰ পক্ষে বহুগৰ্ব্বী 'জিতেন্দ্ৰীয়' নাম কেৱল বৃথা ব্যঙ্গক গালি হব ।

ইন্দ্ৰ ।—মন্ত্ৰীবৰ, তোমাৰ বুদ্ধি প্ৰশংসনীয় বুলিব লাগে । কিন্তু যদি সিমানতো শিৱ বিচলিত নহয়, তেতিয়া আমাৰ সকলো চেষ্টা পণ্ড হব । মই প্ৰতিহিংসাৰ এটি উপায় ভাবি উলিয়াইছোঁ—সিমান কাৰ্য্যকৰ হব, কব পৰা নাই । মই ভাবিছোঁ, শিৱই

যেনেকৈ অসংখ্য লোকৰ আগত যজ্ঞ স্থলত মোক অপমান কৰিলে, মঞো তেনেকৈ মহাযজ্ঞ পাতি ততোধিক তেওঁৰ অপমান কৰিম। যজ্ঞলৈ স্বৰ্গ মৰ্ত্ত্য পাতাল ত্ৰিভুবনবাসীক নিমন্ত্ৰণ কৰিম—কেৱল শিৱক নিমন্ত্ৰণ নকৰোঁ।

সভাসদবৰ্গ।—মহাৰাজ, আমাৰ মনেৰে ইয়াতেকৈ আৰু ভাল উপায় হব নোৱাৰে।

মন্ত্ৰী।—এয়ে বিশিষ্ট উপায়। এতেকে, হে ৰাজন, আপুনি শিৱহীন যজ্ঞৰ আয়োজন কৰক।

(গান গাই গাই নাৰদৰ প্ৰবেশ।)

নাৰদ।—

ৰাগিণী খাম্বাজ—তাল একতালা।

জয় জগ-তাৰণ, জগত-জীৱন, জগদীশ জগ-মোহন হে।
তুমি পৰাৎপৰ, পৰম-ঈশ্বৰ, পৰমাত্মা পৰ-কাৰণ হে।
বিশ্ব-বিয়াপক, বিভূতি-নায়ক, বিপদ ভয়-বাৰণ হে।
তুমি দেবোত্তম, সত্ত্ব ৰজতম, গুণগণ অবলম্বন হে॥

দক্ষ।—দেবৰ্ষি মোৰ বৰ ভাগ্য, তুমি এনে সময়ত আহি উপস্থিত হলাহি। তোমাক এটি কামৰ ভাৰ দিওঁ, আশা কৰোঁ তুমি অলপ কষ্ট স্বীকাৰ কৰি মোৰ অনুৰোধ ৰক্ষা কৰিবা। বোপা, দেৱ যজ্ঞত শিৱই মোৰ যি অপমাননা কৰিলে, তাৰ প্ৰতিশোধ লবৰ নিমিত্তে মই এটি শিৱহীন যজ্ঞ পাতিছোঁ। শিৱত বাজে ত্ৰিভুবন বাসীক সেই যজ্ঞলৈ নিমন্ত্ৰণ কৰিম। তুমি অনুগ্ৰহ কৰি সকলোকে নিমন্ত্ৰণ কৰিবলৈ লাগে। তোমাত বাজে এনে গুৰুতৰ বিষয় সম্পাদন কৰোঁতা আৰু আন কোনো নাই।

নাৰদ।—আপোনাৰ আজ্ঞা অৱশ্যে মই প্ৰতিপালন কৰিম। কিন্তু, হে

ৰাজন্, শিৱহীন যজ্ঞৰ নাম শুনি মোৰ মন বিচলিত হৈছে। পৰাক্ৰান্ত প্ৰমথাধিপতি শিৱক অপমান কৰিলে কিজানি অমঙ্গল ঘটে, মোৰ মনত এনে আশঙ্কাই ঠাই পাইছে। বিশেষকৈ তেওঁ যজ্ঞেশ্বৰ, তেওঁ নহলে আপোনাৰ যজ্ঞ ফল অসম্পূৰ্ণ হব। তেওঁ আপোনাৰ জোঁৱাই হয়, তেওঁক নিমন্ত্ৰণ নকৰাটো প্ৰশংসনীয় কাৰ্য্য নহব। এনে মহোৎসৱত আপোনাৰ কন্যা সতী নাহিলে মহাৰাণী মৰ্ম্মাহতা হব। মহাৰাজ, এই যজ্ঞৰ দ্বাৰা শিৱৰ হানি হব পাৰে, কিন্তু আপোনাৰ হানি ততোধিক হব। নিজৰ জীয়েক আৰু জোঁৱায়েকক অপমান কৰাত আপোনাৰ একো যশস্যা নাই। মান-ৰক্ষাৰ নিমিত্তে কুটুম্বৰ আৱশ্যকতা, শিৱই অপমান কৰাৰ বাবে আপুনিও তেওঁক অপমান কৰিব এইটি প্ৰশস্ত হৃদয়ৰ কাম নহয়। হিংসাৰ প্ৰকৃত প্ৰতিশোধ ধৈৰ্য্য, ক্ষমা আৰু প্ৰেম। নহলে এদিন অকলে শিৱক আপোনাৰ অপমানৰ বিষয় ভাঙ্গি কব, আৰু আৱশ্যক হলে ভৰ্ৎসনাও কৰিব কিন্তু এই দৰে ত্ৰিভুবনবাসীৰ আগত তেওঁক অপমান নকৰিব। তেওঁক সকলো বিবৰণ জানিবলৈ দিলে, তেওঁ কোনো উপায়েৰে ত্ৰিভুবনবাসীৰ আগত আপোনাক বিশিষ্ট সম্মান পুনৰ প্ৰতিপন্ন কৰিব পাৰে। মহাৰাজ, ধ্ৰুৱপ বুজিব, শিৱই ইচ্ছা কৰি আপোনাক অপমান দিয়া নাই। তেওঁ কেতিয়াও নেজানিছিল যে সেই কাৰ্য্যৰ দ্বাৰা আপোনাৰ অপমান হব।

দক্ষ।—নাৰদ, মই সকলো বুজিছোঁ। এই বিষয়ে তুমি আৰু একো কব নেলাগে। মই ভাল কৈ জানো, শিৱই মোক জানি-শুনি অপমান দিছে। যি যেনে কাৰ্য্য কৰে, সি তাৰ ফলভোগ

কৰিব। তাত মোৰ কি দোষ হব? যি নিজৰ মান-ৰক্ষাৰ নিমিত্তে পৰিযত্ন নকৰিব, তাৰ জীৱন তৃণবৎ-তুচ্ছ। আত্ম-সম্মান অক্ষুণ্ণ ৰাখিব নোৱাৰিলে প্ৰাণধাৰণ মিছা। সমাজ-বিধি সৰ্ব্বতোমুখী হব লাগে—কুটুম্ব বুলি মই শিৱৰ দোষ কেতিয়াও ক্ষমা কৰিব নোৱাৰোঁ। কুটুম্বৰ প্ৰতিও দোষৰ সমুচিত দণ্ড-বিধান কৰাটো বীৰোচিত কাৰ্য্য। মই দৃঢ়সঙ্কল্প কৰিছোঁ, শিৱহীন যজ্ঞ পাতিম, ব্ৰহ্মা বিষ্ণু ইন্দ্ৰ আদি সমুদায় দেৱতা মোৰ সহায় থাকোঁতে, প্ৰেতাধিপতি শিৱৰ পৰা মোৰ কি অনিষ্টৰ আশঙ্কা হব পাৰে? মই ঠিক কৰিলোঁ, শিৱই কেতিয়াও যজ্ঞ ভাগ নেপায়। মানিছোঁ যজ্ঞেশ্বৰ নহলে যজ্ঞফল অসম্পূৰ্ণ হব পাৰে; কিন্তু মই ফলাকাঙ্ক্ষী নহওঁ। শিৱৰ অপমান হলেই মোৰ মনোৰথ পৰিপূৰ্ণ হব।

নাৰদ।—মহাৰাজ, আপুনি যেতিয়া যজ্ঞ পাতিবলৈ ঠাৱৰ কৰিলে, তেনেস্থলত মোৰ অধিক বাক্যব্যয়ৰ একো প্ৰয়োজন নাই। আপোনাৰ আদেশ মই অৱশ্যে মানিম। ত্ৰিভুবনবাসীক অনতিবিলম্বে নিমন্ত্ৰণ কৰি, পুনৰ আপোনাৰ গুৰিত উপস্থিত হম হি।

দক্ষ।—এতিয়া সভা-ভঙ্গ কৰা যাওক। মন্ত্ৰী, এটি বিচিত্ৰ যজ্ঞ-ঘৰ সাজিব লাগে। আৰু সমুদায় যজ্ঞ-সম্ভাৰ যুগুত কৰিব লাগে। সভাসদ সকল, তোমালোকে সকলোৰে এইবিলাক কাৰ্য্যত মন্ত্ৰীক বিশেষৰূপে সাহায্য কৰিবা।

মন্ত্ৰী।—ভাল মহাৰাজ, আপোনাৰ অভিলষিত যজ্ঞ মণ্ডপ প্ৰস্তুত হব। আৱশ্যকীয় সকলো যজ্ঞ-সম্ভাৰ অতি শীঘ্ৰে মই আহৰণ কৰিম।

সভাসদবৰ্গ।—হে প্ৰজাপতি, আমি প্ৰাণপনে আপোনাৰ কাৰ্য্যত সাহায্য কৰিম।

[দক্ষ মন্ত্ৰী আৰু সভাসদবৰ্গৰ প্ৰস্থান।

নাৰদ।—মহাৰাণীয়ে শিৱহীন যজ্ঞৰ কথা শুনি আজি মৰণান্তিক হ'ব। মই যোৱাৰ পূৰ্ব্বে তেওঁক এবাৰ দেখা কৰি অলপ আশ্বস্তা কৰিব লাগে।

[প্ৰস্থান।

দ্বিতীয় দৰ্শন।—অন্তঃপুৰ।

(দক্ষ আৰু প্ৰসূতি উপবিষ্ট।)

প্ৰসূতি।—

ৰাগিণী মনহৰসই মিশ্ৰিত—তাল ঠেকা।

কি দাৰুণ বাতৰি॥
সুৰ অসুৰ, আহি ই স্থানে,
মহাযজ্ঞ চাব, সুখ-প্ৰাণে,
বিষাদ-বিহ্বলা, সতী হায় অবলা,
যাব খোজে মোৰ বুকু বিদৰি॥

প্ৰসূতি।—হে প্ৰাণনাথ, মহাযজ্ঞত মোৰ সতী নাহিব, এই চিন্তাই মোৰ বুক সাতফাল কৰিছে। নাথ, এনে নিদাৰুণ যজ্ঞ কিয় পাতিলে?

দক্ষ।—ৰাণী, ইয়াৰ কাৰণ অপমানৰ প্ৰতিশোধ, মানীৰ মান ৰক্ষা দোষীৰ সমুচিত দণ্ড। মই এই বাবে একো জগৰীয়া নহওঁ।

প্ৰসূতি।—মহাৰাজ, মুমনীয়া জী সতী নাহিলে মোৰ প্ৰাণ অস্থি হব।

দক্ষ।—দেবী, কাৰ্য্যক্ষেত্ৰত বেজাৰৰ ঠাই নাই।

প্ৰসূতি।—ৰাজন, আপুনি এবাৰ ভাবি চাওক, এনে মহোৎসবত নিজৰ জীয়েক নেথাকিলে মাকৰ মনত কেনে গভীৰ পৰিতাপ হব পাৰে।

দক্ষ।—প্ৰসূতি, ভাবৰ সোঁতত কাৰ্য্য শিথিল হয়—কাৰ্য্যপ্ৰবাহত ভাব মন্দীভূত হয়। মোৰ দৃঢ় প্ৰতিজ্ঞা হল, শিৱহীন যজ্ঞ হব—ৰাণী মোৰ সিদ্ধান্তৰ বিৰুদ্ধে তুমি আৰু একো কথা উত্থাপন নকৰিবা। মই এতিয়া যাওঁ, পুৰোহিত ভৃগুমুনিক মতাই আনি তেওঁক যজ্ঞানুষ্ঠানৰ ভাৰ দিব লাগে।

[দক্ষৰ প্ৰস্থান।

প্ৰসূতি।—

ৰাগিণী পিলু—তাল যৎ।

মেজানো কপালে মোৰ বিধিয়ে কি লিখিলে,
এনুৱা যাতনা ইঁয়া হৃদয়ত থাপিলে।
প্ৰাণসম তুমি সতী, হব কি তোমাৰ গতি,
নিদাৰুণ মোৰ পতি এনে যজ্ঞ পাতিলে।

(নাৰদৰ প্ৰৱেশ।)

বোপা, তোমালোকে শিৱহীন যজ্ঞ পাতিছা। মোৰ সতী যজ্ঞলৈ নাহিলে মোৰ প্ৰাণ অথিৰ হব।

নাৰদ।—বৌদেও, মই কি কৰিম। শিৱক নিমন্ত্ৰণ কৰিবৰ নিমিত্তে দাদাক ইমান কৈ থাটিলোঁ তথাপি তেওঁ আমাৰ কথা নুশুনিলে। মোক ত্ৰিভুবনবাসীক নিমন্ত্ৰণ কৰিবলৈ পঠি-

যাইছে। দদাৰ আজ্ঞা পালিবই লাগিব। এই যজ্ঞৰ পৰিণাম কি হব গৈ, কোনে কব পাৰে।

প্ৰসূতি।—দেৱৰ্ষি, যদিও দদাৰে তোমাক কৈলাসলৈ যাবলৈ হাক দিছে, তথাপি একেসাৰ মোৰ কথা শুনি, এবাৰ সতীৰ ঘৰলৈ যাবা। মোৰ সতীক ইয়াকে কবা, "যজ্ঞত তোমাক নেদেখিলে, তোমাৰ মাৰ আৰু জীয়াই নেথাকে।" মাকৰ ঘৰলৈ জীয়েক আহিবৰ নিমিত্তে একো নিমন্ত্ৰণ নেলাগে।

ৰাগিণী ভৈৰবী—তাল আড়াঠেকা।

নাৰদ, ৰাখিবা মোৰ এই মিনতি,
জনাবা সতীক দুখিণীৰ কি গতি।
পৰাণৰ জৰী বোৰ, ছিগি-ভাগি যাব মোৰ,
যদি নেদেখিম মই চেনেহী সতী।

নাৰদ।—

ৰাগিণী ঝিংলা—তাল যৎ।

ওহে মহাৰাণী,
নোবোলা নোবোলা এনে কাতৰ-বাণী।
যাওঁ মই কৈলাশলৈ, ই বাতৰি জনাওঁ গৈ,
নেকান্দা নেকান্দা, মোছাঁ চকুৰপাণী।

[নাৰদৰ প্ৰস্থান।

প্ৰসূতী।— গাটো অবশ লাগিছে—অলপপৰ বিছনাত পৰি থাকোঁ গৈ।

[প্ৰস্থান।

দ্বিতীয় অঙ্ক।

প্ৰথম দৰ্শন।—কৈলাসপুৰী।

(যোগ-ধ্যানত শিৱ উপবিষ্ট।)

গীত গাই গাই নাৰদৰ প্ৰবেশ।

নাৰদ।—

ৰাগিণী খাম্বাজ—তাল একতালা।

হৰি-প্ৰেমত নাচিছে অন্তৰ,
বাজিছে প্ৰেমৰ বীণা।
চিঞৰি চিঞৰি গোৱাঁ হৰি নাম,
আজি আনন্দৰ দিনা॥
তৰু তৃণ লতা, দেখোঁ যত মান,
উল্লসিত হৈৰা গাই প্ৰেম-গান,
বিশ্ব-জগতত প্ৰেমৰ তৰঙ্গ,
একো নাই প্ৰেম বিনা॥

শিৱ।—(ধ্যান ভঙ্গ হৈ)।

ৰাগিণী মিশ্ৰিত—তাল একতালা।

গোলোক-পতি পৰমেশ্বৰ প্ৰেম-আনন্দ হৰি।
জগত জন তাৰিছা মহিমা প্ৰকাশ কৰি॥
কৃষ্ণনাম কৃষ্ণনাম, কৃষ্ণনাম হোৱাঁ মোৰ মন।
মঙ্গলকাৰী পাপ তাপ হাৰী পতিত জন পাৱন॥

নাৰদ, সংবাদ কি?

নাৰদ।—প্ৰভু এটা দুখৰ বাতৰি আছে। মহাৰাজা দক্ষই এটি যজ্ঞ পাতিছে। ত্ৰিজগতবাসীক নিমন্ত্ৰণ কৰিছে। হে যজ্ঞেশ্বৰ, কেৱল আপোনাক সেই যজ্ঞলৈ নিমন্ত্ৰণ নকৰে।

শিৱ।—দেৱৰ্ষি ই একো দুখৰ বাতৰি নহয়।

ৰাগিণী ঝংলা—তাল যৎ।

হৃদয়ত অবিৰাম, জপোঁ মই হৰিনাম,
হৰি জগতৰ সাৰ, ধৰ্ম্ম অৰ্থ মোক্ষ কাম॥
হৰি শান্তি হৰি গতি, হৰি মোৰ বুদ্ধিমতি,
হৰি হে পৰমানন্দ, হৰি মোৰ স্বৰ্গধাম॥
হৰি মোৰ যজ্ঞকুণ্ড, হৰি মোৰ ঘৃত-ভাণ্ড,
হৰি মহা যজ্ঞ মোৰ, হৰিৰ অন্তৰে চাম॥
হৰি শ্ৰুব-শ্ৰুচ মোৰ, হৰি পুৰোহিত মোৰ।
যজ্ঞৰ সম্ভাৰ হৰি, হৰি যজ্ঞফল পাম॥

নাৰদ।—প্ৰভু, যথাৰ্থ কথা, হৰি বিনে আন যজ্ঞ কেনে? হে চিদানন্দ এতিয়া বিদায় মাগিলোঁ। আপোনাক দেখি আজি মোৰ হৃদয় প্ৰেমৰ সোঁতত উটি গৈছে।

শিৱ।—ভাল নাৰদ, যোৱা। [শিৱৰ পুনৰ্ব্বাৰ ধ্যান আৰম্ভ।

নাৰদ।

ৰাগিণী খাম্বাজ—তাল একতালা।

প্ৰেম-কানাই, মুখে ফুৰা গাই,
নাচি নাচি বাহু তুলি।
বিশ্ব কৰি নিয়া, প্ৰেম-মতলীয়া,
হৰি হৰি হৰি বুলি॥

[নাৰদৰ প্ৰস্থান।

দ্বিতীয় দৰ্শন।—শিৱালয় (অন্তঃপুৰ)।

(সতী উপবিষ্টা। নাৰদৰ প্ৰবেশ।)

সতী।—দেবৰ্ষি, আহঁা আসন গ্ৰহণ কৰাঁ। আমাৰ বৰ ভাগ্য, আজি তুমি কৈলাশলৈ আহিলা। ঋষিৰাজ, কিবা বাতৰি আছেনে কি?

নাৰদ।—হে মাতৃ, মহাৰাজা দক্ষই এটি যজ্ঞ পাতিছে। তালৈকে চৰাচৰ জগতক নিমন্ত্ৰণ কৰিবৰ নিমিত্তে মোক পাঠাই দিছে।

সতী।—নাৰদ, শুভ বাতৰি। আহা, কেনে সুখৰ সম্বাদ। মই মোৰ আইক্ চাবলৈ পামপে, ইয়াতকৈ আৰু আনন্দৰ বিষয় কি আছে।

নাৰদ।—হে দেবী, অপৰাধ মাৰ্জ্জনা কৰিব। আপোনাৰ পিতাই শিৱহীন যজ্ঞ পাতিছে। শিৱক নিমন্ত্ৰণ কৰিবলৈ মহাৰজাই মোক হাক্ দিছে।

সতী।—

ৰাগিণী জংলা—তাল যৎ।

কিয় হে নাৰদ মোৰ সুখ-স্বপ্ন কাঢ়ি নিলা।
দাৰুণ বাতৰি হায় কিয় আহি মোক দিলা॥
কি কথা শুনালা মোক, দহিছে বিষম শোক,
জানো অন্ত হব মোৰ এই জীৱনৰ লীলা।

হে মহামুনি, কোৱাঁচোন, কি কাৰণে পিতাই এনে আচৰণ কৰিছে।

নাৰদ।—ভূত ৰাজৰ যজ্ঞ মহাদেৱে উপাসন অধিক বৰ কৰাত দক্ষ

বাজে অপমান বোধ কৰিলে। সেই অপমানৰ প্ৰতিশোধৰ নিমিত্তে এই যজ্ঞৰ অনুষ্ঠান।

সতী।—দেবৰ্ষি, আইক চাবৰ নিমিত্তে বৰ আশা কৰিছিলোঁ। হায়, হায়, আৰু মোৰ সেই আশা পূৰ্ণ নহয়! এনে মহোৎসৱত মই আইৰ ঘৰলৈ যাবলৈ নেপাওঁ—ইয়াতকৈ আৰু বেজাৰৰ কথা কিবা আছেনে। এই বিষয়ে কাৰো দোষ নাই। সকলো .. নিজৰ কপালৰ লিখন। কিন্তু হে মুনিবৰ, এনে শুভ দিনত মই আইৰ চৰণ-সেৱা কৰিবলৈ নেপাম, ই অতি দুখৰ বিষয়। ঋষিৰাজ, ত্ৰিদশ দেৱতাই যজ্ঞ ভাগ পাব, কেৱল মোৰ স্বামী যজ্ঞ ভাগৰ পৰা বঞ্চিত থাকিব, এই কথা ভাবি মোৰ মন একেবাৰে উচাটন হৈছে। হায়, এই অনাথিনীৰ কপালত আৰু বা কি আছে, কোনে জানে!

নাৰদ।—হে ভগৱতী, আপোনাৰ মাতৃ দেবীয়ে শিৱহীন যজ্ঞৰ কথা শুনি নিতান্ত কাতৰ হৈছে। আপোনাৰ নিমিত্তে ভাবি ভাবি একেবাৰেই তেওঁ অবশ হৈ পৰিছে। আপুনি যাবৰ নিমিত্তে আপোনাক জনাবলৈ মোক অনুনয় বিনয় কৰি কৈ পঠিয়াইছে।

সতী।—নাৰদ, নিমন্ত্ৰণ নোহোৱাকৈ কেনেকৈ যাম।

নাৰদ।—মাকৰ ঘৰলৈ জীয়েক যাবৰ নিমিত্তে একো নিমন্ত্ৰণ নালাগে। গুৰু জনৰ ঘৰলৈ গোৱাত একো অপমান নাই। আই, মই, আৰু বেলি কৰিব নোৱাৰোঁ। ত্ৰৈলোক্য ফুৰিবলৈ লাগে। এতিয়া বিদায় মাগিলোঁ।

সতী।—ভাল, নাৰদ যোৱাঁ।

[নাৰদৰ প্ৰস্থান।

আইক চাবৰ নিমিত্তে মোৰ মন ব্যাকুলিত হৈছে। বিষম সমস্যাত পৰিলোঁ। গুৰুজনৰ ঘৰলৈ যোৱাত একো অপমান নাই, সঁচা কথা। কিন্তু পিতাই যদি মোক আদৰ নেদেখুৱায়, সকলোৰে আগত যদি মোৰ পতি নিন্দা কৰে, তেনেহলে মই কেতিয়াও সহিব নোৱাৰিম।

(কৃত্তিকা, অশ্বিনী আৰু ৰোহিণীৰ প্ৰবেশ।)

কৃত্তিকা।—

ৰাগিণী পিলু—তাল যৎ।

পিতাৰ যজ্ঞলৈ যাওঁ, মিলি বাই ভনী হে।
এঁকে লগে ৰঙ্গ-মনে, আইঁ। কেও জনী হে।
আইৰ চৰণ চাম, প্ৰেম-পিয়া চেটিয়াম,
উলাহ অন্তৰে আমি পিম প্ৰেম-পানী হে॥

সতী।—

ৰাগিণী সুৰট—তাল ঝাঁপতাল।

তাঁকে গুণো হাঁয়, নিমন্ত্ৰণ নাই।
যাওঁ বাৰু মই যজ্ঞলৈ কি বুলি।
তোমালোকে তাত, পাবা মিঠা মাত,
নেচায় পিতা মোক উলটি সমূলি॥
মোৰ কপালত, লেখা বিধতাই,
যত দুখ আছে, লিখিছিল হাঁয়!
শিৱ-নিন্দা যদি কৰে পিতা মোৰ,
জানো ই প্ৰাণৰ পৰিব হে ওৰ॥

অশ্বিনী।—সতী তুমি একো চিন্তা নকৰিবা। তোমাক দেখিলে পিতাই কেতিয়াও অনাদৰ নকৰে। এতিয়া তেওঁৰ মনত ক্ৰোধ

থাকিলেও, তোমাৰ মুখখানি দেখা মাত্ৰ তেওঁ সকলো পাহৰি পেলাব। অপত্য-স্নেহ অদ্ভুত বস্তু।

ৰোহিণী।—মৰমৰ ভনী, তুমি নগলে আইয়ে কান্দি-কাতি বলিয়া হব। তুমি কোনটো সতেৰে তেওঁক জীয়া-জুইত পেলাব খুজিছা।

সতী।—বাইদেও হঁত, আইক চাবৰ নিমিত্তে মোৰ মন উতলা হৈছে। কিন্তু পিতাই আমাক নিমন্ত্ৰণ কৰা নাই। এনে অৱস্থাত মোৰ স্বামীয়ে মোক যাবলৈ অনুমতি দিবনে। বাৰু তেওঁক মই আকুতি মিনতি কৰি জনাওঁগৈ। তোমালোকে আগধৰি যোৱা; মই—আইক কোৱাগৈ, স্বামীৰ অনুমতিলৈ মই অলপতে যাম।

(কৃত্তিকা, অশ্বিনী, ৰোহিণীৰ প্ৰবেশ।)

যাওঁ স্বামীৰ অনুমতি লওঁগৈ।

[প্ৰস্থান।

তৃতীয় অঙ্ক।

প্ৰথম দৰ্শন।—কৈলাস।

(শিৱ আৰু সতী উপবিষ্ট।)

শিৱ।—সতী, বাৰে বাৰে কিয় মোৰ অনুমতি খুজিছা। অনিমন্ত্ৰিত হৈ যজ্ঞলৈ যোৱাটো কেতিয়াও প্ৰশংসনীয় নহয়।

সতী।—হে প্ৰাণনাথ, জীয়েকে মাক বাপেকৰ ঘৰলৈ অনিমন্ত্ৰিত হৈ যোৱাত একো অপমান নাই।

শিৱ।—কন্যা-স্বৰূপে পিতৃ ঘৰত অবস্থিতি-কালত অৱশ্যে মাক বাপেকৰ কথাত জীয়েকৰ অপমান হব নোৱাৰে। কিন্তু যেতিয়া তেওঁ বিবাহিতা হয়, তেতিয়া স্বামী গৃহহে তেওঁৰ যথাৰ্থ ঘৰ হয় পিতৃ-মাতৃ মিতিৰ কুটুমৰ সাৰিত গণ্য হয়।

সতী।—হে স্বামী, যদিও কন্যাৰ এনে অৱস্থান্তৰ ঘটে, তথাপি মাক বাপেকৰ মানত তেওঁ সেই পূৰ্ব্বৰ মৰমৰ কন্যা।

শিৱ।—চোৱাঁচোন, স্বামী আৰু তিৰোতা সকলো বিষয়তে অভিন্ন। মোৰ অপমান আৰু তোমাৰ অপমান দুয়ো একে কথা। তিৰোতা স্বামীৰ সুখ দুঃখানুবৰ্ত্তিনী।

।—কিয় তুমি মোৰ হৃদয়ৰ বৈপৰীত্য আচৰণ কৰিব খুজিছা?

।—হে ত্ৰিকালজ্ঞ, মোৰ বাই দেওঁইত সকলোটি যজ্ঞলৈ গৈছে। মই যাবলৈ নেপালে মোৰ মনত যেনে ভাবোচ্ছ্বাস হব, তাক আপুনি অন্তৰে জানিছে। প্ৰাণনাথ, অভাগিনীক যাবলৈ অনু-

[redacted]য়ক।

শিব ।—প্ৰেয়সী, তোমাৰ বালিকা-স্বভাৱ-সুলভ চাঞ্চল্য এতিয়াও যোচা নাই। সতী, ভাবি চোৱাঁ, গৃহস্থ-ধৰ্ম্মত চঞ্চলভাব বসঞ্চি নাই।

সতী ।—হে যজ্ঞেশ্বৰ, ত্ৰিদশ দেৱতা যজ্ঞলৈ নিমন্ত্ৰিত হৈছে, কেৱল আপুনি যজ্ঞ-ভাগ নেপাব, ইয়াতকৈ পৰিতাপৰ বিষয় আৰু কি আছে। মই নিজে পিতাক সুধিম গৈ আপোনাক কিয় এনে সম্ৰমৰ পৰা বিচ্যুত কৰিব।

শিব ।—হে দেৱী, তুমি একান্ত পতিপ্ৰাণা সতী। দক্ষৰাজে তোমা আগত মোৰ নিন্দা কৰিলে তোমাৰ প্ৰাণে কেনেকৈ সহিব।

সতী ।—নাথ, কাকুতি কৰিছোঁ মোৰ ইচ্ছাত বাধা নজন্মাব। মোক দেখিলেই পিতা প্ৰসন্ন হব। তেতিয়া আপোনাক অযত্নে যজ্ঞৰ নিমন্ত্ৰণ কৰি পঠাব।

শিব ।—সতী, নিমন্ত্ৰণৰ নিমিত্তে মোৰ অভিলাষ নাই। মোৰ যদি বাক্যৰ হতে মান নাই, তুমি কিয় মোৰ নিমিত্তে মান বিচাৰিব লাগিব

[সতীৰ কালী-মূৰ্ত্তি ধাৰণ।

শিব ।—ই কি!

দিগম্বৰী কালীমূৰ্ত্তি ভয়ঙ্কৰ বেশ—

[সতীৰ তাৰা-মূৰ্ত্তি ধাৰণ।

শিব ।—ব্যাঘ্ৰচৰ্ম্ম পৰিধান, জটাযুক্ত কেশ—

[সতীৰ ষোড়শী মূৰ্ত্তি ধাৰণ।

শিব ।—বালাৰ্ক মণ্ডল জিনি লাৱণ্য দেহৰ—

[সতীৰ ভুবনেশ্বৰী মূৰ্ত্তি ধাৰণ।

শিব ।—পদ্মাসন, দিব্য বস্ত্ৰ ভূষণ সুন্দৰ—

[সতীৰ ভৈৰবী মূৰ্ত্তি ধাৰণ।

শিব ।—বক্ষালিপ্ত পয়োধৰ, কণ্ঠে মুণ্ডহাৰ—